

Gravmindets udviklingshistorie set fra stenhuggerfaget

Af Dorte Nielsen

Kunsten at bygge med sten kom til Norden sydfra med kristendommens indførelse i 800 - 900-tallet, og de første stenkirker blev opført af stensemestere omkring år 1000.

Med huggehammer tildannedes stenene med en færdighed og et kendskab til materialet, som vi i dag beundrer med den største respekt.

De første "gravsten" var oprindelig kun lagt over en grav for at beskytte den døde mod vilde dyr; men senere fandt man så på at RISTE RUNER i stenene, og da munkene gjorde deres indtog med kristendommen, udviklede denne skik sig til, at man lod indhugge navnet på den afdøde. Kristne symboler kom ligeledes til udtryk på stenene.

Op igennem middelalderen blomstrede stenhuggerfaget. Overalt i vore kirker finder vi disse gamle ligsten. Rigt ornamenteret ligger de i kirkegulvet. Mange stadig velbevaret. Jo højere status man havde i det jordiske liv, jo nærmere kunne man blive begravet alteret.

Frem til 1700-tallet anvendte man kirkegulvet til begravelsesplads, men man nøjedes nu ikke kun med ligsten. Store kunstværker som søjler, obelisker samt sarkofager står i dag side om side og har ikke altid taget hensyn til omgivelserne i kirkerummet.

I slutningen af 1700-tallet kom så forbudet mod, at man foretog flere begravelser inde i kirken, idet man frygtede, at kirkens fundament ville blive ødelagt, og man mente, at den store pestepidemi kunne stamme fra kirkerne. Kirkegården blev nu det sted, man begravedes. Tidligere havde det kun været menigmand samt de fattige, som lod sig begrave på kirkegårdene.

Og gravstenene ændrer karakter. De gravsten, som er fra sidste halvdel af 1800-tallet er udført på samme måde, som vi kender dem fra middelalderen. Al stenbejdning blev udført ved håndhugning - alt blev kløvet og hugget færdigt med hammer og mejsel.

Med dampmaskinens opfindelse i 1782 fandt stensaven vej til vor branche. Man kunne nu save stenen i tykkelser i stedet for som før at kløve det hele ud af een blok. Men stenhuggeren måtte dog stadig med hammer og mejsel frembringe den færdige sten. Først da elektriciteten holdt sit indtog i industrien, ændredes fuldstændig stenhuggeriernes struktur. Nu kunne stenblokke saves ud, monumenter kunne tilskæres på mål, kanter og flader behøvede ikke længere at behugges med hammer og mejsel; man havde mulighed for at færdigbehandle stenen med maskine.

I årene op til 2. Verdenskrig blev "de store gravstens tid" også for menigmand. Den nye teknik gjorde, at man kunne fremstille fuldpolerede monumenter samt kombinere maskinfremstilling og håndens værk. Det kom på mode, at gravstenene godt måtte have en vis størrelse, og her kom den nye teknik til hjælp med sin rationelle fremstillingsmåde.

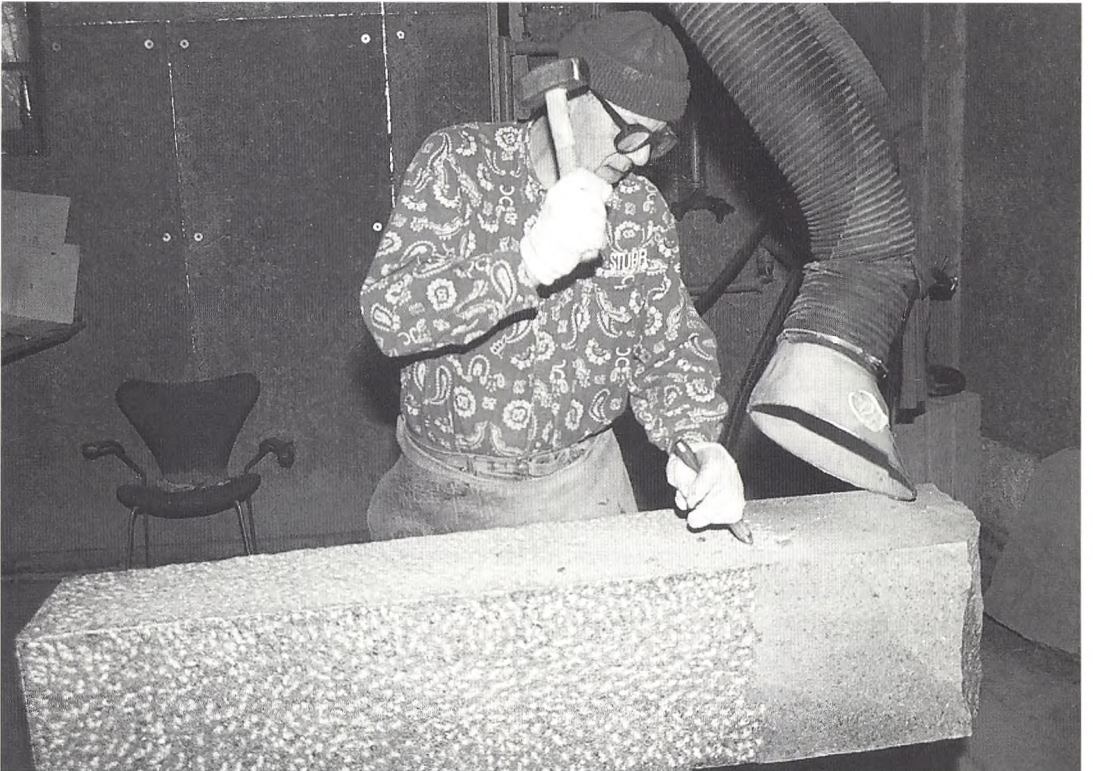
Går vi i dag på kirkegårdene, så har de i de sidste 30-40 år fuldstændig ændret karakter. Især de store bykirkegårde. Den holdningsændring, som herskede i 60'erne, hvor ingen måtte være mere end andre - alle skulle være lige - kom også til at betyde noget for gravstenenes udseende og i det hele taget for kirkegårdskulturen.

Hvor det tidligere var almindeligt at blive kistebegravet på et "rigtigt" gravsted med gravmonument sat over den døde, var det nu ikke længere på mode. Et gravsted skulle være så anonymt som muligt. Intet skulle minde om den personlighed, den afdøde havde haft i levende live. Gravstenen, som fortalte om afdødes erhver, fulde navn og alder, var der kun få, som ønskede. Mange familier havde et familiegravsted, der gik flere slægtled tilbage, som nu ikke længere så ofte blev benyttet.

De såkaldte fællesgrave uden navnemarkeringer på en stor græsplæne blev - og bliver i dag - stærkt udbredt, især i København og i de større provinsbyer.

Samtidig med denne holdningsændring ønskede kirkegårdsforvaltningerne og menighedsrådene en mere rationel drift af kirkegårdenes vedligeholdelse. Mange kirkegårde har i dag indført restriktive servitutter. Gravsteder og gravsten må således på mange afdelinger kun være af een bestemt størrelse og udførelse.

Men hvorfor sætter vi et minde over vore døde? Eller

hvorfor gør vi det ikke mere?? Et menneske, som har virket her på jorden og skabt et liv omkring sig. Skal dette gemmes og glemmes i de ukendtes plæne? Ophører ALT, hvad der har med dette menneske at gøre, så snart det er lagt i jorden.

Kun den er død, som ikke mere huskes.

Kan fremtiden med vor rationelle levevis, vore pakkeløsninger - også når det gælder døden - medvirke til, at der en dag slet ikke findes nogen kirkegårdskultur? Vil Foreningen for Kirkegårdskultur blive en museumsforening? Vil stenhuggerfaget uddø?

Hvad kirkegårdskulturen angår kan jeg kun sige: Det tror jeg ikke. Hvad stenhuggerfaget angår så tør jeg sige: Det gør det ikke. Vel bliver stenen i dag bearbejdet med de moderne hjælpemidler: Skæring med diamantsave, sandblæsningsmaskiner, jetbrændinger af overfladen, og sågar vandstråler under meget højt tryk kan skære i den hårde granit. Computerstyrede maskiner kodes og skærer stenen ud som programmeret. Men det "gamle stenhuggerfag" er fuldt på højde med fortidens stenhuggere. Nutiden stiller så store krav til finishbehandling og specialopgavers udførelse, at nutidens stenhugger skal kunne sit håndværk så godt som fortidens.

Dette sikrer vi ved stædigt at fastholde stenhuggerop-læringen som en uddannelse, der basalt består i at lære at hugge i sten på traditionel måde. En stenhuggeruddannelse varer 4 år og indeholder i alt 50 uger på vor fagskole, hvor vi i praktikundervisningen netop fokuserer meget på indlæring i de traditionelle færdigheder. F. eks. er en af arbejdsopgaverne at hugge en kopi af granitøjlebaserne på Roskilde Domkirke udelukkende med håndværktøjer. Vi har i de sidste 15 år løbende haft 23-24 igangværende forhold.

Nutidens store interesse for bygnings- og monumentbevaring har heldigvis medført, at de nyudlærte stenhuggersvende i stort omfang - også efter læretiden - får mulighed for at videreudvikle deres håndværk. Dette har gjort, at vi i modsætning til mange andre gamle håndværk har haft mulighed for at bevare håndværkstraditionen her langt hen i teknologialderen. Alligevel kunne vi, som et hjertesuk, godt tænke os en ændring i holdningen til nutidens gravminder hen imod et mere personligt og håndværksmæssigt indhold.

En tradition er dog brudt i nyere tid, idet et stigende antal piger får svendebrev, så på det punkt går fortid og

nutidens samfundsmønster hånd i hånd.

Over alt i landet restaureres vore gamle slotte, kirkebygninger o.s.v., og her står disse støvede mennesker og angriber en tilsyneladende helt intetsigende stenklods, og med hammer og mejsel som for snart 100 år siden til-dannes denne klods til præcis det sted i bygningen, hvor den hører hjemme.

Da min virksomhed ligger i en mindre provinsby, har jeg min gang på de omliggende landsbykirkegårde. Dette besværliggør mit arbejde noget, men det giver mig en indsigt i, hvorledes man fra graver og menighedsråd opfatter kirkegårdene forskelligt. Den forskellighed, som stadig findes her, er jo netop det, der er så vigtigt at bevare.

Jeg HAR mine yndlingskirkegårde. Kirkegårde hvor graveren passer kirkegården som sin egen have. Han glæder sig, når man kommer med en ny gravsten til et gravsted, som han skal til at anlægge. Her har man værnet om de gamle gravsteder, skønt de er udløbet. Man nænnede ikke at anlægge dem. De hvide marmorkors

pryder stadig kirkegården. Her er det stadig de individuelle gravsteder, som præger kirkegården.

Den ensretning, som især ses på de store bykirkegårde, kan på længere sigt vise sig at komme stenhuggerbranchen, såvel som Foreningen for Kirkegårdskultur tilgode, idet der i den senere tid har vist sig en begyndende tendens til, at de anonyme fællesgrave i nogen grad bliver afløst af en kendt fællesgrav eller et "rigtigt" gravsted med en enkelt udformet gravsten.

Man erkender måske igen, at et gravminde er for de levende. Et kendemærke for en kær slægtning eller en ven, man gerne vil sætte et smukt minde over.

*Dorte Nielsen, Stege.
Stenhuggermester.*

